

Рецензія на книгу *Тринітарна догматика: дослідження граматики християнського вчення про Бога*

Trinitarian Dogmatics: Exploring the Grammar of the Christian Doctrine of God. By Glenn Butner Jr. Baker Academic, 2022. 288 p., ISBN-10: 1540962237 (paperback); 22,99 USD.

Федір СТРИЖАЧУК

Одеська богословська семінарія, Одеса, Україна

ORCID: 0000-0002-3644-938213

Доктрина про Трійцю є основоположною доктриною християнського богослов'я. У цьому сенсі монографія Гленна Батнера «Тринітарна догматика: дослідження граматики християнського вчення про Бога» є важливим внеском в поширення і утвердження фундаментального християнського вчення про Бога. Книга вже написана після ренесансу доктрини про Трійцю в 20-му столітті і тому не містить того полемічного духу і запалу, які характеризували дослідження піонерів тринітарного відродження. Автор не намагається нагадати доктрину про Трійцю наче її забули, або переконати читачів, що доктрина про Трійцю є дуже важливою, скоріше він припускає, що читачі мають базові знання про тринітарну доктрину і переконані в тому, що вона є фундаментальною. Автор не подає загальної історії формування доктрини про Трійцю та її розвитку в історії християнського богослов'я, проте коли він досліджує окреме поняття чи концепцію доктрини, він розглядає важливі внески богословів минулого в дискусію. З цієї причини книга буде складною для початківців у богослов'ї.

Замість слова «граматика» у підзаголовку книги в минулому скоріше всього використали б слово «суть», «основа» або «фундамент», проте коли зараз все зводиться до «мови» та «дискурсу», то слово «граматика» є доречним. Крім цього граматику можна викладати по різному: від простого до складного, або від основоположного до другорядного. Складається враження, що автор обрав другий шлях. Якщо поставити питання, який спосіб викладення доктрини обрав автор? Від єдності сутності Бога до трьох Осіб Трійці чи навпаки від Осіб до єдності? То відповідь буде – від єдності природи Бога до Осіб Отця, Сина і Духа. Це спосіб, який був розкритикований богословами тринітарного ренесансу у 20-му сто-

літті, проте це не дуже турбує автора і він не пропонує розлогого обґрунтування свого підходу. Зміст має такий порядок розділів: (1) єдиносутність, (2) процесії та властивості Осіб, (3) простота, (4) Особи та стосунки, (5) перихореса, (6) місії, (7) невіддільні операції, (8) спілкування. Може скластися враження, що автор намагається балансувати між єдністю і множинністю Осіб, перемержуючи розділи про єдність Бога з розділами про Трійцю Осіб, проте на єдності робиться більший акцент і автор цього не приховує. Коли поставити питання в контексті тринітарних концепцій онтологічна (або іманентна) Трійця і ікономічна Трійця. Онтологічна Трійця – це дискурс про Бога в Самому Собі, або про внутрішньо тринітарні відносини Отця, Сина і Духа. Ікономічна Трійця – це дискурс про стосунки Осіб Трійці в історії спасіння до створених істот, переважно людей. Богослови протягом століть переймалися питанням з якої Трійці, онтологічної чи ікономічної слід починати говорити про Триєдиного Бога. Богослови тринітарного ренесансу 20-го століття схилилися до думки, що правильніше починати з ікономічної Трійці, такий підхід буде тринітарним богослов'ям знизу. Наприклад, Катрін Лакунья навіть наполягала, що вчення про Трійцю має починатися від ікономічної Трійці і рухатися до онтологічної Трійці, інакше вчення про Трійцю буде необґрунтованою і непрактичною спекуляцією. Проте Glenn Batner не стурбований цим питанням і починає свій тринітарний дискурс з концепцій, які явно відносяться до онтологічної Трійці.

Виклад тринітарної теології Glenn Batner починає з концепції «одноістотності» Отця, Сина і Духа. Спочатку він говорить про ікону Рубльова Трійці (15-16 ст.), як образ єдності а потім переходить до вивчення терміну *homoousios*, як він був введений в богослов'я на Першому Нікейському соборі (325 р.). Автор потім звертається до дослідження текстів Старого та Нового Завітів та іудаїзму другого храму щоб віднайти коріння для концепції «одноістотності» (19-25). Потім автор досліджує «одноістотність» у двох богословів, Василя Великого та Томи Аквінського, і у міжрелігійному діалозі християн і мусульман. В кінці розділу автор показує, що заперечення одноістотності Божественних Осіб не руйнує доктрину про Трійцю, проте обґрунтування цієї концепції утворює доктрину про Трійцю.

У другому розділі Glenn Batner розглядає тему особистих властивостей Осіб Трійці. Такий перехід до концепцій Осіб створює баланс між єдністю і множинністю у Трійці. Тут автор обговорює внутрішньотринітарні стосунки Отця, Сина і Духа. Отець є ненародженим і Він народжує Сина і від Нього походить Дух Святий. Сина є народженим від Отця, а Дух походить від Отця. Автор зупиняється на концепції вічного народження Сина і приходять до висновку, що її слід розуміти як мову аналогії.

Третій розділ присвячений темі онтологічної «простоти» Бога. Ця тема ігнорується багатьма сучасними богословами, або сама концепція «простоти» піддається критиці як пережиток грецької філософії. Г. Батнер розглядає чотири версії розуміння простоти, а потім показує, яка догматична функція

божественної простоти для доктрини про Трійцю. Він вважає, що концепція простоти божественної природи обґрунтовує єдність, рівність та божественність Осіб Трійці.

У четвертому розділі автор наче повертається до концепцій, які вже розглядалися в другому розділі, проте тут він приділяє більше уваги і простору тексту до реляційного аспекту Осіб Трійці. Він показує, що концепція божественної особи визначається в першу чергу стосунками і реляційністю.

В п'ятому розділі Г. Батнер звертається до концепції перихореси, як ще однієї концепції, що обґрунтовує єдність Отця, Сина і Духа. Він звертає увагу на те, що сучасні богослови, захопившись цією концепцією, застосовують її некритично і розуміють поверхнево. Автор показує, що перихореса як взаємне оселення та проникнення божественних Осіб є єднанням любові, яке створює єдину самосвідомість і волю триєдиного Бога. В дослідженні концепції перихореси автор звертається до тринітарного богослов'я Юргена Мольтмана і представляє його доробок по концепції перихореси. Проте автор вважає, що концепція перихореси має бути розвинута далі, що він і робить у цьому розділі. У власній розробці і поглибленні концепції перихореси автор заглиблюється в екзегетику біблійних текстів, в основному з корпусу Павла.

Шостий розділ автор присвячує місіям Отця, Сина і Духа. До цього розділу автор розглядав концепції онтологічної Трійці, а останні три розділи присвячені темам ікономічної Трійці – діям триєдиного Бога в історії спасіння. Такий порядок розгляду тринітарних концепцій відповідає традиційному західному підходу до доктрини про Трійцю, який репрезентований, наприклад, в Сумі теології Томи Аквінського. Концепція божественних місій не викликала різноголосся чи дискусій, проте, автор розглядає тут також правило Ранера, яке стало імпульсом для богословських дебатів. Г. Батнер вважає, що божественні місії є результатом процесій божественних Осіб. Процесії Осіб є предметом апофатичного богослов'я, тоді як місії божественних Осіб відносяться до катафатичного богослов'я. Таке розрізнення вказує на те, що автор не зовсім погоджується з правилом Ранера і припускає певне гносеологічне розмежування в пізнанні ікономічної Трійці і онтологічної Трійці.

У сьомому розділі розглядається концепція неподільної спільної дії тринітарних Осіб поза межами внутрішнього тринітарного життя Трійці. Концепція покликана ще більше утвердити єдність Трійці і вказати на те, що Божа діяльність є єдиною і неподільною тому що походить від єдиної і простої божественної природи. Автор показує як єдність божественної дії зберігається при існуванні відмінностей у Осіб Отця, Сина і Духа. Проте автор не пояснює як єдність дії божественних Осіб узгоджується з відмінністю місій Отця, Сина і Духа.

Останній восьмий розділ називається «спілкування». Він присвячений християнському досвіду і поклонінню. Автор не думає, що доктрина про Трійцю може бути виведена з релігійного досвіду християн. Проте, вона є визначальною і формотворчою для християнського досвіду і поклоніння. Християнське поклоніння

відбувається в Дусі, здійснюється через посередництво Христа і спрямоване до Бога Отця. Присутність Духа серед віруючих і в віруючих створює умови для долучення їх до спілкування з Сином і Отцем.

Монографія Гленна Батнера є ретельним та ґрунтовним дослідженням тринітарних концепцій. Найбільшу користь від її прочитання отримують студенти богослов'я, які вже добре знайомі з історією формування доктрини і змістом доктрини. Текст книги не випромінює того ентузіазму і бажання повернути читачів до тринітаризму, як це роблять піонери тринітарного ренесансу 20-го століття. Автор пише книгу щоб поглибити розуміння читачів та уточнити фундаментальні тринітарні концепції. Він ретельно викладає основні концепції, аналізує вклад у дискусію авторитетних в темі богословів і обґрунтовує свої висновки на основі екзегетики біблійних текстів. Книга може бути рекомендована студентам і викладачам богослов'я та духовенству.

Fedir STRYZHACHUK
Odesa Theological Seminary, Odesa, Ukraine

ORCID: 0000-0002-3644-938213

E-mail: tedandgalina@gmail.com

Надійшла до редакції / Received 15.09.2023

Прийнята до публікації / Accepted 14.10.2023